

Любомира ФЕДУНИШИН

УЧАСТЬ ІВАНА КРЕВЕЦЬКОГО У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ В ГАЛИЧИНІ 1918–1923 рр.

З'ясовано внесок Івана Кревецького у національно-визвольний рух в Галичині в 1918 – 1923 рр., охарактеризовано його діяльність в редакції часописів “Республіка”, “Стрілець”, історичному журналі НТШ “Стара Україна”, а також – Українському таємному університеті.

Ключові слова: *Іван Кревецький, “Республіка”, “Стрілець”, український таємний університет.*

В українській історіографії малодослідженою є постать визначного галицького історика, дійсного члена Наукового товариства імені Шевченка Івана Кревецького (1883–1940). Про життя вченого відомо небагато. Його наукова спадщина стала об'єктом окремих досліджень тільки в кінці 90-х років ХХ ст. Деякі аспекти громадської і творчої діяльності історика розкрито у статтях В. Качкана¹, Ф. Стебля², Н. Черниш³, де коротко висвітлювалися багатогранні наукові інтереси вченого, подавався перелік основних праць, розглядався його внесок в окремі галузі науки. Проте не висвітлено питання про участь І. Кревецького в національно-визвольному русі в Галичині першої чверті ХХ ст. Тому в даній статті ставимо завдання розкрити діяльність І. Кревецького в період національно-визвольних змагань українського народу на західноукраїнських землях 1918–1923 рр.

З початком Першої світової війни І. Кревецький певний час провів на військовій службі. Вступив до лав австрійської армії 31 липня 1914 р. під час першої мобілізації. У листі від 19 серпня 1915 р. до С. Томашівського він писав: “Я на разі при рекрутах, але чи довго не знаю. Все таки скоріше чи пізніше треба буде йти в поле, хоч як се не під мої сили...”⁴. Спочатку проходив військову службу в Угорщині. З кінця 1915 р. працював у військовій цензурі в Ряшеві, а з 1916 р. у Відні, в редакції урядових газет для полонених з царської армії. З Відня дописував до газети “Діло” про події в Україні, підтримував контакти з діячами СВУ. Він захоплено вітав проголошення Третього універсалу Центральної Ради: “Передусім – хай живе українська Республіка! Живемо справді у великих часах” (з листа до В. Гнатюка)⁵. Після розпаду Австрії та проголошення 1918 р. Західноукраїнської Народної Республіки зголосився до Української Галицької Армії, але уряд ЗУНР покликав його до Станиславова на посаду редактора свого офіційного органу “Республіка”. У першому номері часопису від 2 лютого 1919 р. він так сформулював його програму: газета покликана бути республікансько-демократичним і безпартійним органом, трибуною для висловлювання громадської думки всіх громадян Західної області Української Народної Республіки, незалежно

від партійних орієнтацій, національної чи конфесійної приналежності, що “стояти-ме рішуче на становищі української державності – повної державної незалежності всіх українських земель від Кавказу до Карпат, повної державної суверенності українського народу від Кубані по Тису і Сян. Українська державність – отсе критерій, який часопис наш прикладатиме виключно і до всього...”⁶.

У березні 1919 р. на пропозицію І. Кривецького Президія Галицького Державного Секретаріату запросила до редакції часопису “Република” галицького літературного критика Миколу Федюшка. Під час польсько-української війни він очолював військову команду у Войнилові. Свої статті на загальні теми, звіти засідань Української Національної Ради підписував псевдонімом Євшан. Проте вже в травні 1919 р. його звільнено з редакції. Як пояснював Іван Кривецький, Микола Федюшко одночасно писав статті в часописах, опозиційних до уряду ЗУНР, таких як “Нове життя”, “Народ”, “Републіканець”⁷.

І. Кривецький у газеті “Република” за 1919 р. подав огляд українських періодичних видань на Поділлі та в Галичині. Так, відповідно до підрахунків дослідника, в Станиславові “тимчасовому осідку уряду ЗО УНР” на початок 1919 р. виходила така українська преса: щоденники “Република”, “Нове життя”; тижневики “Стрілець”, “Републіканець”; неперіодичні “Вістник законів і розпорядків державних Західної Области УНР”, “Вістник Державного Секретаріату Військових Справ”, “Розпорядки і обіжники Державного Секретаріату освіти і віросповідань”, “Вістник Державного Секретаріату Шляхів”, “Републіканський Самохотник” – орган УСС⁸. Однак незначний обсяг газетної статті та її специфічні завдання не дали автору змоги докладно викласти всі нагромаджені відомості, а тому у 20-х рр. він знову повернувся до цієї теми на сторінках інших видань.

З упадком ЗУНР І. Кривецький переїхав до Кам’янця-Подільського, де працював у пресовому відділі УГА при редакції часопису “Стрілець”. Він очолював історично-архівний відділ УГА. Одночасно організував вихід журналу “Українська старовина”, але в несприятливих умовах для наукової праці вийшло всього одне число. Поділяючи з УГА її сумну долю, І. Кривецький подався далі на схід, деякий час перебував у Балті, а вкінці опинився в Києві. У 1919–1921 рр. під керівництвом Ю. Меженка працював у бібліотеці Української академії наук над каталогізацією її фондів. Лише наприкінці 1921 р. І. Кривецький повернувся в Галичину та відразу поринув у наукову, громадсько-культурну діяльність: започаткував і редагував популярний історичний журнал Наукового товариства імені Шевченка “Стара Україна”, активно співпрацював з газетами “Діло”, “Нова Зоря”, проводив різні українознавчі дослідження.

І. Кривецький керував семінаром з української військової історії в Українському таємному університеті (1921–1925). Він залишив фундаментальні дослідження історії військових і воєнізованих формувань, здобув визнання як перший український воєнний історик у Західній Україні.

Цікаву інформацію містить лист І. Кривецького від 18 липня 1824 р. до І. Борщака: “... Питаєте, чи врятував я архів Галицької армії? На превеликий мій жаль, ні. Річ у тім, що з переходом Галицької Армії до більшовиків (січень 1920) більшовицьке командування негайно зліквідувало історично-архівний відділ Г. А., яким я завідував, а мене самого звільнило зовсім з війська. Та все ж таки беріг я архів

(через другі особи!) аж до травня 1920 р., коли після розриву ГА з більшовиками наступили у Києві (куди перевезли в березні 1920 р. сей архів) поголовні арешти галичан (між ними й мене), опісля евакуація Києва та зайняття його поляками. Під час того пропав кудись і згаданий архів. І скільки я не шукав опісля за ним в 1920–1921 рр. у Києві – на слід не попав...”⁹.

Оскільки І. Кривецький мав прямий стосунок до Архіву Української Галицької Армії як завідувач Історично-архівного відділу УГА та у зв’язку із 125-літнім ювілеєм історика, важливо дізнатися про долю документів Української Галицької Армії. Остаточну відповідь на запитання про долю і загибель цього неоціненного архіву дав у своїй статті Олег Романів, який, редагуючи свого часу рукописну збірку спогадів Льва Окіншевича з 1920-х років про його діяльність в Українській Академії Наук, зустрів згадки про Архів УГА. У 1929 р. з ініціативи тодішнього Секретаря Президії ВУАН Сергія Іваницького-Василенка Л. Окіншевич був призначений завідувачем Видавництва ВУАН, де, виявляється, зберігався Архів УГА. Відповідно до мемуарної книги (Окіншевич Лев. Моя академічна праця в Україні. Мемуарна бібліотека НТШ. – Ч. 2. – Львів, 1995. – 88 с.), бухгалтер ВУАН Воронін говорив про небезпечну ситуацію для всіх, хто був пов’язаний з переховуванням архіву. “Великі шухляди, що стоять у коридорі, про які ми сказали вам, що вони містять нерозповсюджені видання академії, в дійсності наповнені документами Галицької Армії, що їх Левченко і його попередники переховували з наказу старої управи ВУАН”. За умов того часу можна було чекати хвилі арештів, заслань і розстрілів. Це був час терору. Представники влади могли кожної години розпочати перевірки. Президент ВУАН академік Данило Заболотний сказав: “Це великий злочин нищити цінні історичні матеріали. Але ще більший злочин був би, якби ми видали людей на розстріл. Наказую вам (С. Іваницькому-Василенкові – *П.Ф.*) з Окіншевичем негайно знищити цей архів”. Після п’ятої години, коли інші співробітники видавництва пішли додому, при допомозі служника (янітора) будинку Дімітрія, ми відкрили скриньки з документами і стали палити їх у двох грубках для опалювання приміщення¹⁰. За спогадами Теодора Пилипівського, “Архів І Галицького корпусу”, документи УГА були поділені на три розділи. В першому розділі – документи, які надходили в армію від Державного Секретаріату. В другому розділі зберігалися акти і розпорядження Начальної команди Галицької Армії. Третій розділ складався безпосередньо з документів І Галицького корпусу, який був ядром і головною складовою частиною УГА¹¹. Так трагічно безповоротно загинув архів Галицької Армії у 1929 р., головним архівістом якого був Іван Кривецький.

Як історик Галичини І. Кривецький вивчав та аналізував українські мемуари про національно-визвольний рух на українських землях першої чверті ХХ ст. Так, він дав характеристику наступних споминів: С. Шухевича “Спомини з українсько-галицької армії (1918–1920)”¹²; К. Левицького “Великий зрив (До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів)”¹³; А. Чайковського “Чорні рядки” – це спомини українського повітового комісара Самбірського повіту від 1 листопада 1918 р. до 13 травня 1919 р.; І. Максимчука “Кожухів” про концентраційний табір у Кожухові під Москвою, куди після ліквідації УГА більшовики заслали кілька сот галицьких старшин; також А. Кривуба “Партизани”, ген. Омеляновича-Павленка “Спомини” та інші¹⁴. І. Кривецький за-

значив, що цілу мемуаристичну бібліотеку видало львівське видавництво “Червона Калина”, і це є важливим джерелом для вивчення національно-визвольної боротьби українського народу, оскільки їх автори були активними учасниками подій у Галичині та на Великій Україні.

Галицький історик, вболіваючи за долю рідного краю, написав статтю до 15-річчя проголошення Західноукраїнської Народної Республіки “І. ХІ. 1918 – І. ХІ. 1933”, яка не була опублікована¹⁵. Автор закликав врахувати гіркий урок 1918–1919 рр., який призвів до упадку української національної державності. Вважав, що Галичина має велике історичне значення і мусить продовжувати формування української національно-державної ідеології. У зв’язку з цим великого значення надавав вихованню у сучасного йому покоління державної свідомості. І. Кривецький відзначав, що катастрофи з українською державністю засвідчили про перевагу на Україні анархічних елементів над державницькими. Історик закликав вивчати уроки минулого, щоб знову не повторювати помилок в українському державотворенні.

Таким чином, у першій чверті ХХ ст. разом із розвитком політичної фази національно-визвольного руху в рамках львівської історичної школи відбувалося формування державницького напрямку української історіографії. Визначним його представником був галицький історик Іван Кривецький. Його ідеї є актуальними і в наш час, оскільки в центрі досліджень стоїть проблема держави, національної свідомості і культури. Тому 2008 рік ще більше поєднує такі важливі, і так взаємообумовлені ходом історичного процесу події: 125-річницю від дня народження І. Кривецького і 90-річницю Національно-демократичної революції 1918 р. на західноукраїнських землях. Адже процес становлення І. Кривецького як вченого, історика-дослідника відбувався на тлі суспільно-політичної та національно-культурної ситуації тієї доби, у якій він народився і творив. Ці два паралельні аспекти є самостійними і водночас нероздільними.

¹ Качкан В. “Реальні образи сумної правди” (основні консеквенції у діяльності Івана Кривецького) // Качкан В. Хай святиться ім’я твоє. – Львів, 1998. – С. 189–205.

² Стеблій Ф. Іван Кривецький – вчений і бібліотекар // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди. Матеріали круглого столу. – Львів, 1996. – С. 86–102.

³ Черниш Н. Кривецький – книгознавець, видавець, бібліограф / Українська періодика: Історія і сучасність / Доп. та повід. шостої Всеукр. наук.-теорет. конф. 11–13 трав. 2000 р. / За ред. М. Романюка. – Львів, 2000. – С. 460–468.

⁴ Центральний державний історичний архів у м. Львові (ЦДІАУЛ). – Ф.368 – Томашівський Степан – історик. – Оп. 1. – Спр. 173. – Арк. 12.

⁵ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника, відділ рукописів. – Ф. В. Гнатюка. – Спр. 203. – Арк. 58.

⁶ Республіка. – 1919. – № 1. – 2 січня. – С. 1.

⁷ Кривецький І. Мик. Федюшка – Євшан. Спомин у 10-ліття смерті // Нова Зоря. – 1929. – 21 квітня. – Ч.30. – С. 7.

⁸ І. К. Українська преса Західної України // Республіка. – 1919. – 2 лютого. – Ч. 1. – С. 2–3.

⁹ Борщак І. Пам’яті Івана Кривецького (У десяти роковини смерті) // Україна (Париж). – 1950. – Ч. 4. – С. 245.

¹⁰ Романів О. До 85 роковин Листопадового Чину. З’ясовано долю Архіву Української Галицької армії. Архів УГА знищено з наказу Президента ВУАН Д. Заболотного // Вісник НТШ. – 2003. – Ч. 30. – С. 14–15.

- ¹¹ О. М. Р. Що входило до Архіву УГА // Вісник НТШ. – 2003. – Ч. 30. – С. 15.
¹² К. Бібліографія // Нова Зоря. – 1929. – 10 березня. – Ч. 18. – С. 5.
¹³ К. Нові українські мемуари // Нова Зоря. – 1931. – 12 липня. – Ч. 51. – С. 6.
¹⁴ К. Нові українські мемуари // Нова Зоря. – 1930. – 21 грудня. – Ч. 98. – С. 6.
¹⁵ ЦДАУЛ. – Ф. 309 – Наукове Т-во ім. Шевченка у Львові. – Оп. 2. – Спр. 44. – Арк. 1–13.

Liubomyra Fedunyshyn. IVAN KREVETS'KYI'S PARTICIPATION IN THE NATIONAL LIBERATION MOVEMENT IN GALICIA IN 1918-1923

The article explains Ivan Krevets'kyi's contribution to the national liberation movement in Galicia in 1918–1923 and describes his activities in the editorial boards of the magazines Respublika and Strilets' and historical journal of the Shevchenko Scientific Society Old Ukraine as well as in the L'viv Underground Ukrainian University.

Key words: *Ivan Krevets'kyi, Respublika, Strilets', L'viv Underground Ukrainian University.*